

BESZÉLGETÉS

Kiss Sunyi István:
Mekcei István

Hol halt meg Mekcei István?

*Saffarik Gyula
helytörténeti kutatóval
beszélget
Kerékgyártó Mihály*

● 1986 elején több napilap is hírül adta, hogy Ózdon, a Várkony nevű településen az általános iskola falára Mekcei István-emléktáblát helyeztek el, Kiss Sunyi István szobrászművész alkotását. Hogy mindennek milyen előzményei voltak, arról kérdeztem Saffarik Gyulát, akinek kutatásai eredményeként került emléktábla a várkonyi iskola falára.

Életem legkedvesebb olvasmánya Gárdonyi Géza Egri csillagok című regénye. Nem tudnám megmondani, hányszor olvastam el, de lassan már kívülről tudom. A regényben Gergely és Éva a főszereplő, de hogy házasok és boldogok lehetnek, azt főként a jó barátoknak, Mekcei Istvánnak köszönhetjük. Ő mindenütt ott volt a háttérben, vigyázott rájuk, segítette őket: sőt ő is eskette össze a két fiatalembert. Mivel hamarabb ismertem a Mekcei, illetve akkor Mecskei nevét, hiszen ez volt Várkony főutcájának neve, itt ölték meg, kezdettől fogva foglalkoztatott élete. Mozaikokat gyűjtöttem, és amikor az ózdi honismereti kör tagja lettem, nagyobb lehetőségem nyílt a rendszeres kutatásra. Még nem értem ugyan a kutatás végére, mert még nem derült ki egyértelműen, hogy hol is van pontosan a sírja. De szeretném megtalálni és méltó emléket állítani örök nyugvóhelye fölé.

● *Tulajdonképpen milyen volt Mekcei István?*

Ismeretlenek a vonásai, csak cselekedeteit ismerjük és a tragikus végét. Amint próbálok élettörténetét a homályból előcsalogatni, egyre többet tudtam meg környezetéről, családjáról, cselekedeteiről. Ő magáról azonban jóformán semmit. Testvérbátyjának címere, kortársainak arcvonásai elő-előbukkantak a levelekből, krónikákból, csak az ő arca maradt továbbra is a homályban.

Dobó István neve után az övét említi legtöbbször Tinódi, a krónikás, és Stróbl Alajos is az ő alakját mintázza meg az egri Dobó-szobor mellékalakjaként, ezzel is hangsúlyozva, hogy Dobó mellett második ember volt abban a hősies küzdelemben, amit Eger várának megvédéséért vívtak.

Kevés emberrel bánt el úgy a sors, mint Mekcei Istvánnal. Végigküzdötte Eger ostromát, majd amikor családjához utazik, egy csetepatéban orvul megölik. Sajnos nemcsak az élet bánt el vele mostohán, hanem az emlékezés is. Méltatlanul elfelejtették, nevét legtöbbször rosszul írják, utcája nincs. Hátramaradt irodalmi értékű leveleiből csak egy maradt meg, a többi 1956-ban elégett a Magyar Nemzeti Múzeumban. Mindössze az egri szobor mellékalakjaként jelenik meg, és Gárdonyi Géza állít neki emléket.

● *Mik a halálának körülményei?*

Nagyszerű katonája és jó családja vezetett el 1553 tavaszán vagy nyár elején méltatlan körülmények között. Halálának helye ismert, hiszen a kortárs Tinódi, Istvánffy, Forgách Ferenc, Sambucus egyértelműen Várkonyt jelöli meg. Az Életrajzi Lexikon azonban — úgy látszik nem ismervén más Várkonyt — Tiszavárkonyt ír, holott Sajóvárkonyon ölték meg, nem beszélve arról, hogy abban az időben négy Várkony nevű helység volt Magyarországon.

● *Az Életrajzi Lexikon mit közöl Mekcseiről?*

Íme: „*Mekcsey István* (? — Tiszavárkony, 1553) Birtokos nemes 1551—52-ben, az egri vár várnagya és ebben a tisztségben a várkapitány, Dobó István helyettese. A török ostrom után Dobóval együtt ő is lemondott, de utódja megérkezéig 1553. március végéig ellátta a gondnoki teendőket, katonái és a lakosság közti csetepatéban lelte halálát.”

Már az első szó hibás, mert Mekcseynek írja, holott saját kezű aláírása szerint Mekcei i-vel és nem y-nal. Az a megállapítás is téves, hogy Tiszavárkony. Sajóvárkony a helyes. A Pallas Lexikon valamivel pontosabb képet ad Mekcseiről: „Mecskey (Meskey, Micskei) István. Meg kell jegyezni, hogy Mekcei nevének igen sokféleképpen írták már le. Pl.: Mitskey, Meskey, Mecskey, Neskei, Miskei, Meczkey, Nekchey stb. Régi nemesi család sarja. I. Ferdinánd uralkodása alatt (1552) Dobó István várkapitány társával együtt védte Eger várát a törökök ellen. Mikor Dobó lemondott a főkapitányságról, Mekcei követte példáját. Addig azonban megmaradt Egerben, míg a király helyükre nem tette Bornemissza Gergelyt és Sárkány Pált. A király hívására Bécsbe indult, de csak Várkonyig jutott. Katonái összetűztek a lakossággal, Mekcei közbizok ment, hogy lecsillapítsa, mire egy odaváló ember orozva megölte.”

● *Hol született Mekcei István?*

Származási helye a Baranya megyei Gerde, vagy ahogy akkor nevezték Gerede. Magyarmecskétől ÉK-re Pécs felé. Szándékosan mondtam származást és nem születési helyet, mert a három Mekcei testvér közül a legidősebb György, a későbbi szepesi prépost Gerdéről származott a Felvidékre, Szepesváraljára, ahol később másik fivére, László is prépost lett. De hogy ott született-e, erre nézve eddig nem kerültek elő bizonyítékok. Tehát Mekcei István Baranyából származott. Születésének idejét 1500 körülnek tételezzük föl. A Dunántúlról hamar elszármaztak. Mekcei korán kezdhetett a katonaiéletet, mert 1547-ben már Huszt várának várnagya, Máramaros alispánja.

● *Hogyan tovább?*

1552. július 9-én Dobót képviseli a szikszói gyűlésen — amit Dobó a királytól kieszközölt levelekkel hívott össze —, ahol segítséget kért a vár védelméhez. Ezt azonban megtagadták tőle, durván sértegették, mondván, ha elegen nem voltatok, minek maradtatok meg a tisztségben. A második szikszói gyűlés, 1552. július 18-án már valamelyes eredményt hozott. A bányavárosok ezer, és a felvidéki városok ötszáz katonát szavaztak meg. Ebből azonban alig lett valami. A várat a két kapitány minden lehetséges módon erősítette.

Az ostrom alatt Mekcei a tartalék hadsereget vezényli, mindenütt ott van, ahol éppen szükséges. Az ostromról így írt Tinódi az Eger vár viadaljáról való ének *Historia*-ban:

Az a jó pispek ötvenegy esztendőben.

Vitéz Mekcei István egri tisztben.

Dobó István mellé midőn igyében

Választá, szolgálja jó hívségben.

Az ostrom 39 napig tartott. A harminczoros túlerő nem bírta legyőzni a maroknyi, de saját hazájukat védő egrieket, s ebben döntő része volt Mekcei Istvánnak. A török 1552. október 18-án eltakarodott a vár alól. Mekcei 1552. október 19-én levelet írt feleségéhez, de nem dicsekszik.

1552. november 22-én részt vesz a gönci gyűlésen — amit szintén Dobó István hívott össze —, beszámol az ostromról és a kárt szenvedett vár állapotáról, majd segítséget kér a vár helyreállításához. A segítséget megtagadják. Erre nem lehetett más választása a két várnagynak, mint hogy lemondjanak a tisztségükről.

Mekcei 1553. március 14-tán elhagyta a várat és feleségéhez indul. Ezzel az úttal kapcsolatban — amely számára végzetes volt — több variáció van. Tinódi ezt írja: Szép asszony társához haza erede / Várkon nevű faluba Ó beüre.

Ebben az időben Magyarországon négy Várkony nevű helység volt. 1. Várkony (ma *Tiszavárkony* Szolnok alatt, a Tisza mellett), 2. Várkony (ma *Zengővárkony* Pécsről ÉK-re), 3. Várkony (ma *Vrakun*, Dunaszerdahely és Bős között, a Csallóközben), 4. Várkony (ma *Ozd*, korábban *Sajóvárkony* a Hangony mellett). Mint mondtam, Tinódi csak Várkonyt írt.

● *Jó lenne sorba venni ezeket a helységeket.*

Tiszavárkony és Zengővárkony teljes biztonsággal kizárható, mert útvonalával — akár Ungvárra, vagy a Trencsén megyei Budatinban lakó feleségéhez, akár Bécsbe Ferdinándhoz ment — teljesen ellenkező irányban fekszik, azonkívül a török által megszállt területen található. A másik két Várkonnyal azonban más a helyzet. Mindkettő mellett és ellen szólnak érvek. Tinódi azt írja: „Szép asszony társához haza erede”. Mekcei 1552 őszén — mint azt már említettem — levelet írt feleségének Ungvárra. Ha oda utazott, nyilván csak Sajóvárkony jöhet számításba. Azonban a felesége 1553 tavaszán már Budatin várában is lehetett, legalábbis Szilágyi Sándornak ez a véleménye. Mindkét vár kívül esett a török hódoltságtól, de ha összehasonlítjuk a két várat, Budatin sokkal inkább megfelelt egy asszonynak és gyermeknek, mint Ungvár. Azt is figyelembe kell venni, hogy feleségének, Szunyogh Eszternek családi vára volt Budatin, tehát könnyen elképzelhető, hogy 1553 tavaszán már itt tartózkodott. Akár Ungvárra ment, akár Budatinba, Sajóvárkonyon keresztül kellett utaznia. Istvánffy Miklós azt írja, hogy Ferdinándtól hivatva a magyar Várkonyba tért be. Pataki János Vidor ennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy először feleségéhez ment Ungvárra, majd onnan Ferdinándhoz,

Sajóvárkonyt ekkor is útba ejtheti oda is, vissza is. Ha azonban egyenesen Pozsonyba vagy Bécsbe ment, akkor a csallóközi Várkonyon utazhatott át. Tehát az a körülmény, hogy feleségéhez vagy Ferdinándhoz utazott-e, és hogy felesége Ungváron volt-e vagy Budatinban — nem dönti el a kérdést.

● *Tinódi azt írja még: „Útra való segítséget ő kéré.” Ebből milyen következtetést tud levonni?*

Mekcei akár Ungvárbá, akár Budatinba utazott Egerből, Sajóvárkony alig 50 km-re van. Ilyen rövid távolság nem indokolja az útra a segítségkérést. Ha visszafelé, Ungvárból jött Sajóvárkonyon keresztül, akkor már indokolt a látogatás, élelem stb. kérése. Viszont Budatinból Bécs felé a Vág völgyén Várkonyba ugyanúgy indokolt az útra való segítségkérés. Tehát ezzel sem lehet a kérdést eldönteni.

Talán elsőként kellett volna megemlíteni a szájhagyományt. Sajóvárkonyon ugyanis erős hagyománya van annak, hogy Mekceit itt ölték meg, a község főutcáját valamikor Mecskői útnak hívták és a katolikus plébánián a Historia Domusba be van jegyezve az esemény. Igaz ugyan, hogy a bejegyzés Istvánffy utézi és a bejegyzés dátuma 1830, tehát az esemény után 300 évvel később, de egy meglévő hagyományt írtak le. Vrakon-Várkonyban azonban ugyanilyen hagyománya van annak, hogy ott ölték meg Mekceit. Az idős emberek még meg is tudják mutatni, hogy hol van eltemetve. Ez a temető ma már nem létezik, valamikor a templom mellett helyezkedett el.

● *Ezzel sem lehet tehát a kérdést megnyugtató módon eldönteni. Mekcei halálának helyét miként határozták be?*

Ismét idézem Tinódit: „Testét egy káptalanba iktatták / Az Szöpösi Szent Mártonba fölhozák.” Nem kizárt, de nagyon valószínűtlen, hogy a csallóközi Várkonyból Szepeskáptalanba vitték volna Mekceit holttestét abban az időben. Sajóvárkony esetében azonban nincs olyan messze, így már elképzelhető. A legdöntőbb érv azonban az, hogy Bornemissza Gergely Mekcei halálát megtorlandó a sajóvárkonyiakat megsarcolja.

● *Mire alapozza, hogy a sajóvárkonyiakat?*

Nézzük ismét Tinódit: „Gondja lón erre jó Gergely deáknak / Nagy sirámot szerze Várkonyi póroknak.” Bornemissza Mekcei haláláért megtorlásul elkobzott sok jószágot, még a harangot is elvitték. Nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy Bornemisszának módja lett volna Egerből a Dunaszerdahely melletti Várkonyba elmenni mindezt és huzamosabb ideig otthagyni a várat. Elsősorban egy tekintélyes számú csapattal kellett volna ilyen messzire mennie, másodsorban az többnapos járóföldet tesz ki. Tehát biztosra vehető, hogy Sajóvárkonyon ölték meg. Ezt a kegyetlen dolgot az ember nehezen akarja elhinni. Akik nyugodt életüket közhírhették neki — hiszen csaknem 40 évig törökmentes volt a vidék az egről diadal következtében —, azok ölik meg orvul.

● *Bornemissza tehát megtorolta Mekcei halálát.*

És még valamit. Fogadjuk el igazságnak, hogy Mekcei úticélja elsősorban Ferdinánd, illetve Bécs volt, mert egyesek szerint Ferdinánd hivatta magához. Akkor hogyan lehet az, hogy meggyilkolása után halálával kapcsolatban az Udvar nem rendel el vizsgálatot. Csak egy magyarázat lehet: attól féltek, hogy valami kiderül, aminek nem szabad kiderülnie.

Mint már említettem, Mekcei felesége 1552 őszén Ungvárról volt, hiszen Mekcei ide írta ostrom utáni első levelét. Dobó felesége ez idő alatt Budatinban tartózkodott. Újabb lehetőség, hogy 1553 tavaszán, de még inkább 1552 télén már Mekcei felesége is Budatinban volt. Itt is felvetődik a kérdés a kétkedőkkel szemben. Az ismerős, a jó barát, a harcosárs felesége Budatinban, a Szunyogh-várban, ahol biztos menedéket talált, a ház úrnője pedig nem? Természetesen ez nem tételezhető fel, ugyanis kézenfekvő, hogy a két kapitányfeleség együtt volt. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy Szunyogh Eszter a saját várat ajánlja fel Dobó feleségének menedékkül, arra lehet következtetni, hogy a két család jőben volt. Így viszont már tekintélyes anyagi bázis áll rendelkezésre a török elleni további ellenállás megteremtésére, megszervezésére. Azért kellett kiprovokálni Dobó és Mekcei lemondását, nehogy esetleg a menekülő török után menjenek. Véleményem szerint ugyanis Dobó tudatosan csalta a törököt Eger várához az adott időpontban, mert eleve számított a közelgő hideg időkre, hisz a szikszói gyűlésen ezt vetették Mekcei szemére, és ezért utasították el kérelmét az egről való megsegítését illetően. A két kapitány tudatosan számított a bekövetkező mostoha időjárásra, amit a lényegesen melegebb éghajlathoz szokott török katonák nehezen, vagy egyáltalán nem viseltek el, mint az azután Egernél be is igazolódott.

● *Tinódi megírta, hogy Mekceit Szepeskáptalanban temették el. Ha jól tudom, Ön ott is járt kutatásai során. Mit tudott meg?*

Sajnos semmit! Még a Mekcei nevet sem ismerték. Az a plébános és sekrestyés, akik még tudtak valami keveset magyarul és tudtak valamit a magyar történelemből, már betegek voltak. Amikor legközelebb arra jártam, már nem is éltek.

Egyszer valakinek azt mondták: itt van, de táblája nincs, de a löcsei levéltárból azt írták, hogy hiába kutattak utána, nem találtak semmi anyagot, egyébként is a temetői kataszter csak 1770 után van.

Ha figyelembe vesszük, hogy három Mekcei is Szepesváraljai, illetve Szepeskáptalani főpap volt, teljesen valószínű, hogy itt temették el. Erre utal Tinódinak az a megjegyzése is: „Édős atyafiai takaríták”, hisz Mekcei László ez idő szerint volt szepesi prépost. Annál furcsább, hogy ennek egyelőre semmi nyomát sem talál. Meggyőződésem, hogy itt temették el — hiszek Tinódinak —, itt kell lennie a sírjának a temetőben, vagy még inkább a templom padlója alatt. Egyszer talán rátalálnak földi maradványaira.

Tehát nem tudjuk, mikor született és nem tudjuk biztosan, hol nyugszik. Csak azt tudjuk, hogy élt . . .